

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ PHILOSOPHY AND POLITICS

ՄԵԼԱՆՅԱ ԴԱՎԹՅԱՆ*

*Քաղաքական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ Ոստիկանության կրթահամալիր, դոցենտ
melania.davtyan@mail.ru*

DOI: 10.54503/1829-4073-2022.3.100-115

ԴԱՎԻԹ ԱՆՀԱՂԹԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

Բանալի բառեր՝ Դավիթ Անհաղթ, քաղաքագիտության փիլիսոփայություն, քաղաքականության փիլիսոփայություն, քաղաքական տեսություն, քաղաքական պրակտիկա, քաղաքական բնագիտություն, քաղաքական աստվածաբանություն

Ներածություն

Դավիթ Անհաղթի քաղաքական փիլիսոփայության սահմանումները և նրանց տեսական ու գործնական մասերի բաժանումը հետազոտության նոր ասպարեզ է բացում հայ քաղաքական գիտության մեջ:

Դավիթ Անհաղթն իր փիլիսոփայությունը բաժանում է տեսական և գործնական մասերի: Նրա սահմանումների մի մասը վերաբերում է տեսական, մի մասը՝ գործնական, իսկ մի մասն էլ՝ և՛ տեսական, և՛ գործնական փիլիսոփայությանը:

---

* Հոդվածը ներկայացվել է 05.02.22, գրախոսվել է 26.03.22, ընդունվել է տպագրության 01.12.22:

«Եվ պետք է հենց այստեղ էլ ասել,- գրում է Դավիթ Անհաղթը,- որ փիլիսոփայությունը, երկու տեսակ է՝ տեսական և գործնական, ունի վեց սահմանում, դրանցից մի քանիսը վերաբերում են տեսական իմաստասիրության, մի քանիսը գործնական, որոշ սահմանումներ էլ՝ երկուսի: Այսպես, *ըստ ենթակայի (մերձավոր և հեռավոր – Մ.Դ.)*, երկու սահմանումներ, որոնք ասում են, թե փիլիսոփայությունը գիտություն է գոյերի մասին, որպես այդպիսին, և փիլիսոփայությունը գիտություն է աստվածային և մարդկային իրողությունների մասին, և մեկ սահմանում *ըստ առավելության*, որն ասում է, թե փիլիսոփայությունը արվեստների արվեստն է և գիտությունների գիտությունը, վերաբերում են փիլիսոփայության տեսական մասին: Իսկ մեկ սահմանում, ըստ *մերձավոր նպատակի*, որը հայտնում է, թե փիլիսոփայությունը խորհրդածություն է մահվան մասին, և մյուս սահմանումը *ըստ սրուգաբանության*, որը հայտնում է, թե իմաստասիրությունը սեր է դեպի իմաստությունը, վերաբերում են (փիլիսոփայության) գործնական մասին: Իսկ այն սահմանումը, որ կառուցված է ըստ *հեռավոր նպատակի*, որի համաձայն փիլիսոփայությունը Աստծուն նմանվելն է ըստ մարդկային կարողության, վերաբերում է երկու մասերին էլ»¹:

***Ըստ Դավիթ Անհաղթի նորպարունական փիլիսոփայության սկզբունքի՝ առարկայական գոյը գոյություն ունի երկու ենթակայով և երկու նպատակով՝ առավելությամբ և սրուգաբանությամբ*²:**

Քաղաքական փիլիսոփայությունը, որը նաև հայտնի է որպես քաղաքական տեսություն, փիլիսոփայության և քաղաքագիտության ճյուղ է, որն ուսումնասիրում է քաղաքականությունը, քաղաքական արժեքները, քաղաքական իրականության էությունը և քաղաքական վերլուծության իմացական նախադրյալներին վերաբերող գաղափարները³:

Քանի որ Դավիթ Անհաղթը իր «քաղաքական փիլիսոփայությունը» բաժանում է տեսական ու գործնական մասերի, ապա մենք պայմանականորեն կարող ենք տեսական մասը անվանել «քաղաքագիտության փիլիսոփայություն», իսկ գործնական մասը՝ «քաղաքականության փիլիսոփայություն»:

Քաղաքագիտության փիլիսոփայությունը վերաբերում է քաղաքական գոյերին, նրանց միջև հարաբերությունների ճանաչմանը՝ իմացությանը, քաղաքական հասկացությունների ձևավորմանն ու հետազոտմանը՝ որպես քաղաքական տեսություն:

¹ Դավիթ Անհաղթ 1980, 125:

² Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ 1980, 64:

³ Տե՛ս https://ru.wikipedia.org/wiki/Политическая_философия հասանելի է 16.05.2022:

Դավթյան Մ.

Գիտական տեսությունը հունարեն նշանակում է. նկատառում, հետազոտություն, վարդապետություն, ուսմունք, գիտելիքների համակարգ, որը ներառում և բացատրում է երևույթների որոշակի խումբը և նրանց միջև հայտնաբերված կանոնավոր կապերը՝ որպես **մեկ միավոր սկզբունք**⁴:

Այն ներկայացնում է հետազոտվող միավորի անհրաժեշտ կողմերը, կապերը, նրա էության և օրինաչափությունների վերաբերյալ համակարգված գիտելիքները: Տեսականորեն ուսումնասիրվող միավորի օրինաչափությունների մասին գիտելիքները տրամաբանորեն համահունչ են և հիմնված են մեկ միասնական սկզբունքի վրա:

Ըստ համակարգչային հանրագիտարանի, տեսությունը գործում է որպես սինթետիկ գիտելիքների տեղեկատվական մոդել, որի շրջանակներում առանձին հասկացություններ, վարկածներ և օրենքներ կորցնում են իրենց ինքնուրույնությունը և դառնում ինտեգրալ համակարգի տարրեր: Տեսականորեն որոշ դատողություններ բխում են այլ դատողություններից՝ հիմնվելով գործնական ապացույցների, կամ տրամաբանական կանոններով՝ եզրակացությունների վրա: Տեսությունները ձևակերպվում, մշակվում և փորձարկվում են ըստ գիտական մեթոդի: Տեսությանը նախորդում է վարկածը: Տեսությունը կամ տեսությունները, որոնք միավորվում են, դառնում են վարդապետություն՝ ուսմունք⁵:

Տեսության կարևոր հատկությունը կանխատեսելու կարողությունն է, որի հիման վրա կատարվում է վերիֆիկացիան՝ տեսության ստուգումը գործնականում:

Դավիթ Անհաղթի քաղաքագիտության փիլիսոփայությունը, որպես տեսություն, պարունակում է երեք տիպի քաղաքագիտություն. երկուսն *ըստ ենթակայի*, մեկն *ըստ առավելության*: Արդյունքում կունենանք մերձավոր քաղաքագիտության, հեռավոր քաղաքագիտության, ու նաև առավելագույն քաղաքագիտության մակարդակներ քաղաքական գիտությունների ու արվեստների կողքին, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի, ըստ նրա, իր հետևյալ սահմանումը.

– քաղաքագիտության փիլիսոփայությունը, ըստ *մերձավոր քաղաքագիտության*, գիտություն է քաղաքական գոյերի մասին, որպես այդպիսին,

⁴ Տե՛ս Копнин 1974, 568.

⁵ Տե՛ս <https://ru.wikipedia.org/wiki/Теория> հասանելի է 16.05.2022:

Դավիթ Անհաղթի քաղաքական փիլիսոփայության տեսության ...

– քաղաքագիտության փիլիսոփայությունը, ըստ *հեռավոր քաղաքագիտության*, գիտություն է աստվածային և մարդկային քաղաքական իրողությունների մասին,

– քաղաքագիտության փիլիսոփայությունը, ըստ *առավելության*, քաղաքական արվեստների արվեստն է⁶, քաղաքական գիտությունների գիտությունը⁷:

Այսինքն, քաղաքական գոյերն ու նրանց միջև հարաբերությունները ճանաչելը վերաբերում է քաղաքական տեսությանը:

Եվ պետք է գիտենալ, գրում է Դավիթ Անհաղթը, որ այլ կերպ են ստորաբաժանում տեսությունը Պլատոնը, և այլ կերպ՝ Արիստոտելը: Այսպես, Պլատոնը ստորաբաժանում է տեսությունը բնագիտության և աստվածաբանության, իսկ Արիստոտելը՝ բնագիտության, մաթեմատիկայի և աստվածաբանության⁸: Բնագիտությունը հարկավոր է այն բաների համար, որոնք առարկայորեն և մտովի ունեն նյութական գոյություն, իսկ մաթեմատիկան՝ այն բաների համար, որոնք առարկայորեն ունեն նյութական գոյություն և մտովի՝ աննյութ: Իսկ աստվածաբանությունը հարկավոր է այն բաների համար, որոնք առարկայորեն և մտովի աննյութ են⁹: Այսինքն, բոլոր քաղաքական գոյերը կարելի է ճանաչել:

- քաղաքական բնագիտությամբ,
- քաղաքական մաթեմատիկայով և
- քաղաքական աստվածաբանությամբ:

Ըստ մերձավոր քաղաքական տեսության առաջին սահմանման, քաղաքագիտության փիլիսոփայությունը, գիտություն է քաղաքական գոյերի մասին, և, որպես այդպիսին, վերաբերում է այն գոյերին, որոնք առարկայորեն և մտովի ունեն նյութական գոյություն և ճանաչվում են բնական գիտությունների կողմից:

Օրինակ «ազգը» որպես քաղաքական գոյ, այսօր ենթարկվում է բնագիտական ճանաչման՝ հատկապես կենսաբանական, գենետիկական, մարդա-

⁶ Քաղաքական արվեստներից են՝ քաղաքական փաստարկումը, քաղաքական բանավեճը, քաղաքական հրապարակախոսությունը, ճարտասանությունը, հռետորությունը և այլն:

⁷ Ժամանակակից քաղաքական գիտությունները բազմաթիվ են՝ էթնոքաղաքագիտություն, համեմատական քաղաքագիտություն, կիրառական քաղաքագիտություն, հայրենական քաղաքագիտություն և այլն:

⁸ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ 1980, 104:

⁹ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ 1980, 105:

Դավթյան Մ.

բանական, գանգաբանական և այլ գիտությունների կողմից, որոնցից ստացված գիտելիքները քաղաքագիտական նյութ են դառնում և կիրառվում են քաղաքական նպատակներով: Այստեղ «ազգը» առարկայորեն և մտովի ունի նյութական գոյություն, քանի որ ենթակա է ճանաչման՝ փորձնական գիտությունների կողմից:

Օրինակ, ծագումով ռուս, բելգիացի ֆիզիկոս Պրիգոժինը հենվելով բնագիտությունների՝ ֆիզիկայի, քիմիայի և այլ օրինաչափությունների վրա, համեմատում է հասարակական երևույթների, իրադարձությունների հետ, «փորձում է կամուրջներ կառուցել բնական և հումանիտար գիտությունների միջև»¹⁰:

Կարելի է ասել, որ եթե պատմությունը չկեղծվի ինչ որ սուբյեկտների կողմից, ապա պատմական դեպքերն ու հասարակական հարաբերությունները կբացատրվեն բնագիտական օրինաչափություններով:

Քաղաքական տեսությանը վերաբերող մյուս սահմանումը՝ ըստ հեռավոր քաղաքական տեսության, հետևյալն է. ըստ Դավիթ Անհադթի, քաղաքագիտության փրկիսոփայությունը գիտություն է աստվածային և մարդկային քաղաքական իրողությունների մասին, որը վերաբերում է *քաղաքական աստվածաբանությանը*, որի միջոցով ճանաչվում են այն քաղաքական գոյերը, որոնք ունեն առարկայորեն և մտովի աննյութ գոյություն. «Ծառայելով մարդկային կարիքներին, նա չի արհամարհում աստվածային իրողությունները, և ծառայելով աստվածային բաներին, նա չի անտեսում մարդկային իրողությունները, այլ հետևում և աշակերտում է աստվածային բաներին, իսկ մարդկային գործերը կարգավորում է և կատարելագործում»:

Եթե ազգը փորձենք ճանաչել քաղաքական աստվածաբանության մեթոդով, ապա ազգը կդրսևորի առարկայորեն և մտովի աննյութ գոյությունը՝ իր առասպելներով, պատումներով, հեքիաթներով, առհասարակ գաղափարախոսությամբ, որոնցով նա կարգավորում և կատարելագործում է իր աստվածային էությունը:

Համացանցային հանրագիտարանում քաղաքական աստվածաբանությունը ներկայացվում է որպես քաղաքական մտքի ուղղություն՝ նվիրված աստվածաբանական հասկացությունների և քաղաքականության միջև հարաբերությունների ուսումնասիրությանը¹¹:

¹⁰ <https://www.nkj.ru/archive/articles/4949/> հասանելի է 16.05.2022:

¹¹ http://wikipedia.ru.nina.az/wiki/Политическая_теология հասանելի է 16.05.2022:

Օրինակ, Հայոց ազգի քաղաքական կյանքը կարգավորելու և կատարելագործելու նպատակով Մովսես Խորենացին իր պատմությունը գրել է քաղաքական աստվածաբանության ուղղություններից մեկի՝ նորալատոնականության ուսմունքի համաձայն: Իսկ նորալատոնական ուսմունքին բնորոշ է աշխարհի **աստիճանակարգված կառուցվածքը**, որը ծնվել է այնկողմնային սկզբնաղբյուրից, այն հոգու «վերածննդի», *Աստուծու հեղինակության ուղիների մասին ուսմունքն է*¹²: Աշխարհի զարգացման ընթացքը կարելի է ճանաչել կենդանի իրականության եռաստիճան զարգացման աստվածաբանական օրենքով¹³:

Եռամիասնության մեթոդի խորենացիական կիրառման դասական օրինակը, թերևս, հայոց պատմության հանրահայտ պարբերացումն է «Ծննդաբանության», «Միջակ պատմության», և «Ավարտաբանության», որով, ըստ նորալատոնականության վերածնման եռաստիճան օրենքի, նորից սկիզբ է դրվում Հայոց մեծերի ծննդաբանությանը:

- Քաղաքական տեսությանը վերաբերող Անհաղթի վերջին սահմանումը (քաղաքագիտության փիլիսոփայությունը քաղաքական արվեստների արվեստն է, քաղաքական գիտությունների գիտությունը). վերաբերում է *քաղաքական մաթեմատիկային*, որի միջոցով քաղաքական գոյը ճանաչվում է որպես առարկայորեն նյութական և մտովի՝ աննյութ գոյություն:

Այս կապակցությամբ Անհաղթը գրում է, որ մաթեմատիկան գոյանում է քանակի շնորհիվ, և կա նրա չորս տեսակ՝ թվաբանություն, երաժշտություն, երկրաչափություն և աստղաբաշխություն¹⁴: Սա նշանակում է, որ քաղաքական այն գոյերը, որոնք առարկայորեն նյութական են և մտովի՝ աննյութ, հետազոտվում ու ճանաչվում են քաղաքական մաթեմատիկայով՝ իր ենթամասերով:

Նկատելի է, որ մաթեմատիկայի չորս տեսակները վերաբերում են ազատական արվեստների քվադրիվիումին: Ազատական արվեստները եղել են դեռ հին հունական պյութագորյան փիլիսոփայության հետազոտության շարունակությունը, որը սկսվել էր «համընդհանուր ըմբռնման ցանկությամբ»՝ տիեզերական ներդաշնակության հետազոտությունը մաթեմատիկայի ու երկրաչափության միջոցով: Նրա հետևորդները աստղագիտության, մաթեմատի-

¹² http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/filosofiya/NEOPLATONIZM.html հասանելի է 16.05.2022:

¹³ Տե՛ս **Դավթյան** 2019, 191–202:

¹⁴ Տե՛ս **Դավիթ Անհաղթ** 1980, 107:

Դավթյան Մ.

կայի (թվաբանության – Մ.Դ.), երկրաչափության և երաժշտության չորս արվեստները միացրել են որպես ուսումնասիրության մեկ բնագավառ՝ կազմելով «միջնադարյան քաղաքի գիտություններ»¹⁵:

Պլատոնը տեսությունը ստորաբաժանում է բնագիտության և աստվածաբանության, որովհետև կամենում է, որ մաթեմատիկան լինի փիլիսոփայության ոչ թե մաս, այլ մի նախնական կրթություն, ինչպես քերականությունը և ճարտասանությունը: Դրա համար նա իր համալսարանի ճակատին փակցրել էր այսպիսի մակագիր՝ «Երկրաչափություն չիմացողը թող ներս չմտնի»¹⁶:

Այսինքն քաղաքական բոլոր մասնավոր գոյերի մեջ մնում է «համընդհանուր ըմբռնման ցանկությունը», որն արտահայտվում է քանակի, ձևի և այլն դրսևորմամբ, այն կոչվում է առարկայորեն նյութական և մտովի՝ աննյութ գոյություն:

Իսկ ընդհանրապես, քաղաքագիտության վերաբերյալ ժամանակակից արտասահմանյան հրապարակումների ճնշող մեծամասնությունը ներառում է քանակական հետազոտությունների արդյունքները՝ որը և *քաղաքական մաթեմատիկան* է: Ի՞նչ հնարավորություններ է տալիս մաթեմատիկայի օգտագործումը քաղաքագիտության մեջ.

- հստակ ձևակերպում և վերլուծում է հասարակական կյանքում քաղաքական ոլորտի օրինաչափությունները, կատարում է այդ ոլորտում զարգացման կանխատեսումներ,
- չափում է քաղաքական երևույթների բնութագրերը՝ ձեռք բերելով օբյեկտիվ տվյալներ, «ամուր հիմք» հետագա աշխատանքի համար,
- վերլուծում է հսկայական քանակությամբ տեղեկությունները,
- կառուցում է քաղաքական համակարգերի և գործընթացների մոդելներ...¹⁷:

Յուրաքանչյուր քաղաքական գոյ կարելի է ենթարկել եռափուլ բնագիտական, աստվածաբանական և մաթեմատիկական ճանաչողության՝ ձևավորելով քաղաքագիտության համար տեսական նյութ:

Քաղաքականության փիլիսոփայությունը ներառում է քաղաքական գործունեությունը, քաղաքական գործառույթը, քանի որ «...գործնական մասի նպատակը այն առաքիլություններն են, որոնք զարդարում են բարքերը»¹⁸:

¹⁵ Տե՛ս https://en.wikipedia.org/wiki/Liberal_arts_education հասանելի է 16.05.2022:

¹⁶ **Դավիթ Անհաղթ** 1980, 104:

¹⁷ <https://polit.msu.ru/aboutfp/structure/labs/matanaliz/> հասանելի է 16.05.2022:

¹⁸ **Դավիթ Անհաղթ** 1980, 84:

Դավիթ Անհաղթի քաղաքական փիլիսոփայության տեսության ...

«Քաղաքական գործառույթին», ժամանակակից իմաստով, մոտ արտահայտություններից են՝ քաղաքական կյանք, քաղաքական գործունեություն, քաղաքական կարգապահություն, քաղաքական փորձ բառակապակցությունները¹⁹:

Վ. Երյոմինան իր «Ձևական և ոչ ձևական քաղաքական գործառույթները ժամանակակից Ռուսաստանում» հոդվածի էությունը կենտրոնացնում է քաղաքական գործառույթ նշված ձևերի բաժանման և դրանց փոխազդեցության վրա²⁰:

Մ. Մարչենկոն իր «Քաղաքական տեսությունները և քաղաքական գործառույթ զարգացած կապիտալիստական երկրներում» գրքում անդրադառնում է ժամանակակից կապիտալիստական հասարակության քաղաքական համակարգի ինստիտուցիոնալ և գործառույթային բնութագրերին, օրենքի, սահմանադրության, պետության, քաղաքական կուսակցությունների և հասարակական տարբեր կազմակերպությունների տեղին ու դերին վերաբերող խնդիրներին²¹:

Ընդհանուր առմամբ, ժամանակակից իմաստով, քաղաքական գործառույթը կյանքի է կոչվում հասարակության նորմատիվ իրավական, վարքաբանական ու առաքինությունների միջավայրում:

Ուշագրավ է, որ Դավիթ Անհաղթն իր քաղաքականության փիլիսոփայությունը դնում է երկու հիմքի վրա, տալով առաքինությունների պահպանման երկու սահմանում:

– Առաջինում, ըստ քաղաքական մերձավոր նպատակի, քաղաքականության փիլիսոփայությունը մտածողություն է քաղաքական մահվան մասին:

– Երկրորդում, ըստ քաղաքական գոյի անվան ստուգաբանության, քաղաքականության փիլիսոփայությունը սեր է դեպի քաղաքական իմաստությունը:

Ինչպես տեսնում ենք, երկու սահմանումներն էլ վերաբերում են քաղաքական գործունեությանը, վարքաբանությանը, առաքինությունների կարգավորմանը:

¹⁹ <https://kartaslov.ru/синонимы-к-слову/политическая+практика> հասանելի է 16.05.2022:

²⁰ https://www.ncfu.ru/export/uploads/Dokumenty-Nauka/164_vest1_ncfu_eremina.pdf հասանելի է 16.05.2022:

²¹ <http://lawlibrary.ru/izdanie9749.html> հասանելի է 16.05.2022:

Դավթյան Մ.

Ըստ Դավիթ Անհաղթի քաղաքականության փիլիսոփայության այս երկու հիմքերի, քաղաքական պրակտիկայում՝ «Ազգի» օրինակով, քաղաքային փիլիսոփայությունը կարելի է սահմանել հետևյալ կերպ:

– Ըստ ազգի քաղաքական մերձավոր նպատակի. «Ազգի պրակտիկ քաղաքական փիլիսոփայությունը մտածողություն է *ազգի քաղաքական մահվան մասին*»:

– Իսկ ըստ ազգի անվան քաղաքական ստուգաբանության, «Ազգի գործնական քաղաքական փիլիսոփայությունը սեր է դեպի *ազգի քաղաքական իմաստությունը*»:

Այս առիթով Դավիթ Անհաղթը գրում է, որ արիստոտելականները գործնական փիլիսոփայությունը բաժանում են բարոյագիտության, տնտեսագիտության և քաղաքագիտության, իսկ պլատոնականները միայն երկու մասի՝ օրենսդրության և արդարադատության: «Եվ դա ճշմարիտ է, - ասում է Դավիթ Անհաղթը, - որովհետև փիլիսոփան կամ օրենքներ է սահմանում, որի շնորհիվ միշտ ազնվացնում է իր բարքերը և հանդես է գալիս որպես օրենսդիր, կամ էլ ուրիշներին է դատում ըստ գրված օրենքների, և հանդես է գալիս որպես դատավոր»²²:

Օրենսդրությունը և արդարադատությունը, *անշուշտ, վերաբերում են հասարակության բարոյական, տնտեսական, քաղաքական ոլորտներին*, քանի որ «բարոյագիտությունը, տնտեսագիտությունը և քաղաքագիտությունը նյութ են ծառայում օրենսդրության և արդարադատության համար, որովհետև օրենսդիրը կամ ազնվացնում է ուրիշի բարքերը, կամ օրենքներ է սահմանում տան կամ քաղաքի համար, որոնց համաձայն, պարտավոր է ապրել յուրաքանչյուր քաղաքացի, իսկ այն, ով դատում է, դատում է կամ որևէ մեկին, կամ տունը, կամ քաղաքը»²³:

Քաղաքական օրենսդրությունը և արդարադատությունը քաղաքականապես մաքրվելու արվեստ է, հետևապես անարդար օրենքները, կեղծ արդարադատությունը կարող են քաղաքական մահվան հասցնել ազգը, իշխանությունը, պետությունը, կուսակցությունը և այլն:

Իսկ ինչ է *քաղաքական մահը* որպես պատիժ, առաջին անգամ Ռուսաստանում կիրառել է Պյոտր I-ը՝ քաղաքական հանցագործությունների համար մահապատժի փոխարեն: Նրա հրամանով այդ պատիժը կիրառվել է ոչ միայն

²² Դավիթ Անհաղթ 1980, 122:

²³ Դավիթ Անհաղթ 1980, 123:

Դավիթ Անհաղթի քաղաքական փիլիսոփայության տեսության ...

քաղաքական, այլև քաղաքացիական հանցագործությունների՝ կաշառքի, կեղծ վկայության, բռնաբարության և այլնի համար²⁴։ Այսպիսով, հասարակությանը չարիք պատճառող մարդկանց զրկում են հասարակության համակեցության իրավունքներից։

Ըստ Դավիթ Անհաղթի քաղաքականության փիլիսոփայության, «քաղաքական մահվան մասին մտածել», նշանակում է, որ հասարակությունը իր վարքի մեջ մահացնելով բոլոր կողմնակալ, զգացմունքային կրքերն ու ցանկությունները, պետք է ապրի առաքինի ու օրինապահ վարքով, իրենից հեռացնելով չարիքը՝ ըստ իր քաղաքական կարողության։

Մահը, ըստ Պլատոնի, հենց հոգու կործանումն է²⁵, իսկ քաղաքական հոգու կործանումը հասարակության մեջ կարող է քաղաքական սուբյեկտներին հասցնել կործանման։

Հոգին երեք մասերից է բաղկացած, գրում է Անհաղթը, որովհետև ունի բանականություն, ցասում և ցանկություն, իսկ հոգեկան առաքինությունները չորսն են՝ արիություն, արդարություն, խոհականություն, ողջախոհություն։ Հոգու ամեն մի մաս պետք է զարդարել նրան բնորոշ առաքինությամբ։ Այսպես, բանական մասը պետք է զարդարել խոհականությամբ, ցասմանկանը՝ արիությամբ, իսկ ցանկականը՝ ողջախոհությամբ։ Բայց քանի որ հոգու յուրաքանչյուր մաս ոչ միայն պետք է զարդարել իրեն բնորոշ առաքինությամբ, այլև նրանց միջև համապատասխանություն և ներդաշնակություն հաստատել, որի պատճառով դրանք բոլորը կներթափանցվեն արդարությամբ Պլատոնը իր տրամախոսություններից մեկը անվանում է «Արդարի կամ պետության մասին»²⁶։ Արդարության մասին ուսմունքը քաղաքականությունն է, շարունակում է Դավիթ Անհաղթը²⁷։

Օրինակ. ազգը որպես քաղաքական գոյ, որպես «կենդանի օրգանիզմ», ունի իր ազգային հոգին, երբ այս հոգին կորցնում է իր մասերին համապատասխան առաքինությունները՝ հասնելով անարդարության, այն ենթարկվում է քաղաքական մահվան։

Այս առիթով XVIII դարի հայ քաղաքական հրապարակախոս Մովսես Բաղդամյանը գրում է. «Այն մասին, թե ինչու կործանվեց Հայոց իշխանությունը, և գլխավորապես ինչ կարծիքներ կան այդ մասին» հարցադրմամբ

²⁴ https://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/95088/Смерть հասանելի է 16.05.2022:

²⁵ Պլատոն 2006, 108:

²⁶ Դավիթ Անհաղթ 1980, 85:

²⁷ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ 1980, 89:

Դավթյան Մ.

քաղաքատրում է, որ աստվածային և մարդկային առաքինությունների փոխարեն Հայոց մեջ դրսևորվել են մահացու մեղքեր ու արատներ, ինչպիսիք են տգիտությունը, անմիաբանությունը, չարությունը, անկարգությունը, կամայականությունը, նախանձը, ատելությունը, ծուկությունը, որոնք հասցրել են Հայոց իշխանության կործանմանը²⁸, որ խոսում է հենց ազգի հոգու կործանման, քաղաքական մահվան մասին:

Այսպիսով, *պլապոնյան քաղաքական գործառույթը պահանջում է, որ քաղաքական գոյերը չխախտեն արդարության սկզբունքը* և արդարադատությունը ուղղեն դրանց խախտումների հայտնաբերմանն ու շտկմանը:

Ըստ ստուգաբանության, «Քաղաքականության փիլիսոփայությունը սեր է դեպի քաղաքական իմաստությունը»:

Օրինակ՝ Հայոց ազգի անվան ստուգաբանությանը («Հայ», «Արմեն»), անվան ծագմանն ու արմատներին հետևելը արդեն իմաստություն է քաղաքական գործառույթում:

Քաղաքական իմաստության նվազագույն պահանջը պետության մեջ հասարակության ազատությունը համատեղելն է հասարակարգի հետ, իսկ առավելագույնը՝ պետության քաղաքականությունը *էթիկային ենթարկելն է*²⁹:

Քաղաքագիտության ու քաղաքականության միասնական փիլիսոփայությունը Դավիթ Անհաղթը, ըստ քաղաքական հեռավոր նպատակի, սահմանում է այսպես. «Քաղաքական փիլիսոփայությունը Աստծուն նմանվելն է ըստ մարդկային քաղաքական կարողության»:

Դավիթ Անհաղթը տալիս է նաև այն *սահմանագիծը որտեղ քաղաքական տեսությունն ու պրակտիկան հանդես են գալիս միասնաբար*: Աստծուն նմանվելը ծառայում է որպես քաղաքականության տեսական մաս, իսկ ըստ մարդու քաղաքական կարողության՝ քաղաքականության գործնական մաս:

Այս առիթով Պլատոնը գրում է. «Շփվելով աստվածայինի և կարգավորվածի հետ՝ փիլիսոփան նույնպես դառնում է կարգավորված և աստվածային, որքան որ թույլ են տալիս մարդկային ուժերը»³⁰:

«Փիլիսոփայությունը Աստծուն նմանվելն է ըստ մարդկային կարողության» սահմանման միջոցով գրում է Դավիթ Անհաղթը, - մենք իմանում ենք, որ փիլիսոփայությունը քաղաքագիտություն է, որովհետև քաղաքական փիլիսո-

²⁸ Բաղրամյան 1991, 135:

²⁹ <https://proza.ru/2010/06/08/1089> հասանելի է 16.05.2022:

³⁰ Պլատոն 2017, 248:

փան ձգտում է և՛ գիտությամբ, և՛ գործերով ըստ մարդկային կարողության նմանվել Աստծուն»³¹:

Ամփոփելով քաղաքական տեսության ու գործնականի առկայությունը մարդու մեջ, նշենք, որ քաղաքական գոյերի ճանաչողությունը կատարվում է մարդու ճանաչողական հինգ ընդունակություններով՝ *քաղաքական մտքով, քաղաքական տրամախոհությամբ, քաղաքական զգայությամբ, քաղաքական կարծիքով և քաղաքական երևակայությամբ*: Իսկ քաղաքական գործունեության հիմքում կանգնած բարքերը, կառավարում ու զսպում են մարդու *քաղաքական-գործնական* հինգ ընդունակությունները. *քաղաքական կամքը, քաղաքական ընտրողությունը, քաղաքական հոժարությունը, քաղաքական ցանկությունը և քաղաքական բարկությունը*³²:

Ինչ վերաբերում է *Աստծուն՝ տիեզերական կարգավորվածությանը* նմանվելուն, Դավիթ Անհաղթը բացատրում է, թե ինչ իմաստով է այստեղ խոսում նմանության մասին, և նշում, թե քանի նշանակություն ունի *նմանությունը*³³:

Նմանության առաջին նշանակության մասին Դավիթ Անհաղթը ասում է. «Իրերը նման են կոչվում այն դեպքում երբ նույն որակական հատկանիշը դրսևորվում է միևնույն տեսակի բոլոր իրերում»³⁴:

Իրերն իրենց բնորոշ հատկություններով ունեն իրենց տեսակներն ու բազմությունները, որոնք միմյանց հետ հարաբերության մեջ են մտնում կարգավորվածության սկզբունքով:

Օրինակը ցույց տանք «ազգ» հասկացությամբ: Ազգի բոլոր անհատներն ունեն նույն հատկությունները, հետևապես ազգային անհատները նման են իրար, ըստ Դավիթ Անհաղթի նմանության առաջին նշանակության:

Երկրորդ նշանակությամբ, «Իրերը նման են կոչվում նաև այն դեպքում, երբ նույն որակական հատկանիշը ավել կամ պակաս դրսևորվում է տարբեր տեսակի իրերում»³⁵: Օրինակ՝ տարբեր ազգեր ունեն իրենց տարբեր լեզուները, բայց ընդհանրապես ունեն *լեզվի հատկանիշ*, որպես ազգին բնորոշ հատկանիշ: Բոլոր ազգերն իրար նման են հենց իրենց «ազգ» կոչմամբ, որոնք ներառված են «ազգ» ընդհանուր, սեռային հասկացության սահմաններում:

³¹ Դավիթ Անհաղթ 1980, 124:

³² Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ 1980, 125:

³³ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ 1980, 80:

³⁴ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ 1980, 80:

³⁵ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ 1980, 81:

Դավթյան Մ.

Երրորդ նշանակությամբ, «Նման են կոչվում իրերը նաև այն դեպքում, երբ տարբեր որակական հատկանիշները դրսևորվում են տարբեր տեսակների պատկանող իրերում»³⁶: Տարբեր ազգեր ունեն տարբեր որակական հատկանիշներ, բայց նրանք նման են միմյանց որպես *մարդ* և մտնում են *մարդ* հասկացության ծավալի մեջ:

Ի դեպ, շատ գիտնականների կարծիքով, ժամանակակից հասարակության կառավարման տեխնոլոգիաները, արհեստական բանականությունը, համացանցային կապերը, համաշխարհային գլոբալիզացիոն դաշտերը նպաստում են ազգերի ծուլմանն ու միախառնմանը: Բավական է հիշել միայն Բաբելոնի աշտարակաշինության օրինակը, որտեղ համայն մարդկությունը մեկ լեզվով ու միացյալ նպատակով ցանկանում էր հասնել Աստծուն: Սակայն այն ավարտվեց փլուզումով, ամենատարբեր լեզուների ստեղծմամբ: Ազգերն ի սկզբանե բնատեսակներ են, որոնք գոյություն ունեն հենց իրենց տարբեր տեսակներով: Համաշխարհային քաղաքականությունը պետք է վարել հենց այս տարբեր ազգային՝ էթնիկ միավորների հետ խաղաղ համագործակցմամբ:

Չորրորդ նշանակությամբ, «Նմանությունը իրերի միջև լինում է նաև այնպիսին, - գրում է Դավիթ Անհաղթը, - ինչպես պատկերի և բնօրինակի միջև: Այսպես, մենք ասում ենք, որ Սոկրատի պատկերը նման է Սոկրատին: Պետք է գիտենալ, որ *բնօրինակ է կոչվում նախադիպը, որին համապատասխան ստեղծվում է պատկերը*, ինչպես, օրինակ, երբ Սոկրատի պատկերը որպես բնօրինակ ունի Սոկրատին»³⁷:

Այսինքն, նմանությունները, որոնք վերաբերում են նախատիպ-պատկերին, արդեն աստվածային են: Համաձայն նմանության այս նշանակության, ըստ մեր բերած օրինակի, «ազգը» գոյություն չէր ունենա, եթե նրա աստվածային նախատիպը՝ «աստվածային բնօրինակը», չլիներ:

Եզրակացություններ

Շնորհիվ Դավիթ Անհաղթի քաղաքական փիլիսոփայության, մենք ունենք քաղաքական տեսության, քաղաքական գործառույթի ու նաև քաղաքական տեսության և գործառույթի միասնական դրսևորման սահմանումները:

Նրա քաղաքական փիլիսոփայության սահմաններում կարողանում ենք տեսնել քաղաքագիտության իդեալիստական կողմը, որն ընդլայնում է քաղաքական գիտելիքները, կատեգորիաները, հասկացությունները:

³⁶ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ 1980, 81:

³⁷ Դավիթ Անհաղթ 1980, 81:

Ժամանակակից քաղաքագիտությունը հումանիտար գիտություն է, սակայն այս աշխատանքով տեսնում ենք, թե ինչպես է այն առնչվում բնագիտական, մաթեմատիկական ու աստվածաբանական գիտելիքներին, և ինչպես է վերջինս իր տեղն ու դերը գտնում փորձնական ու ճշգրիտ գիտությունների շարքում: Սա խիստ բացառիկ իրողություն է, քանի որ ժամանակակից հասարակական գիտությունները բնական գիտությունների հետ շփման եզրեր չունեն:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Բաղրամյան Մ. 1991, Նոր տետրակ որ կոչվում է հորդորակ, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատարակություն, 264 էջ:

Դավիթ Անհաղթ 1980, Երկեր, Երևան, «Սովետական գրող», 328 էջ:

Դավթյան Մ. 2020, Դավիթ Անհաղթի «Քաղաքական փիլիսոփայության» սահմանումները, Բանբեր հայագիտության, հայագիտական միջազգային հանդես, Երևան, թիվ 3, էջ 72–87:

Դավթյան Մ. 2019, Մովսես Խորենացու պատմափիլիսոփայության նորալատոնական մեթոդը, Բանբեր հայագիտության, Հայագիտական միջազգային հանդես, Երևան, թիվ 3, էջ 191–202:

Պլատոն 2006, հ. 1, թարգմ. Ս. Ստեփանյան, Երևան, «Անտարես», 407 էջ:

Պլատոն 2017, Պետություն, հ. 4, Երևան, «Անտարես», 439 էջ:

Копнин П.В. 1974, Гносеологические и логические основы науки, Москва, изд. «Мысль», 568 с.

Марченко М.Н. 1992, Политические теории и политическая практика в развитых капиталистических странах, Москва, изд. Моск. ун-та, 384 с.

https://ru.wikipedia.org/wiki/Политическая_философия

<https://ru.wikipedia.org/wiki/Теория>

http://wikipedia.ru.nina.az/wiki/Политическая_теология

http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/filosofiya/NEOPLATONIZM.html

https://en.wikipedia.org/wiki/Liberal_arts_education

<https://polit.msu.ru/aboutfp/structure/labs/matanaliz/>

<https://kartaslov.ru/синонимы-к-слову/политическая+практика>

https://www.ncfu.ru/export/uploads/Dokumenty-Nauka/164_vest1_ncfu_eremina.pdf

<https://urss.ru/cgi-bin/db.pl?lang=Ru&blang=ru&page=Book&id=161916>

<http://lawlibrary.ru/izdanie9749.html>

https://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/95088/Смерть

<https://proza.ru/2010/06/08/1089>

ДЕФИНИЦИИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ ДАВИДА АНАХТА

ДАВТЯН М.

Резюме

Ключевые слова: Давид Анахт, философия политической науки, философия политики, политическая теория, политическая практика, политическое естествознание, политическая теология.

Благодаря политической философии Давида Анахта мы располагаем дефинициями политической теории, политической практики, а также общим определением политической теории и практики.

Политическая философия Давида Анахта раскрывает идеалистическую сторону политической науки, которая расширяет политические знания, категории, понятия.

Современная политическая наука является гуманитарной наукой, но в данной работе мы видим, как она соотносится с естественными науками, математикой и теологией и как последняя находит свое место среди экспериментальных и точных наук. Это уникальное явление, ибо современные социальные науки не имеют точек соприкосновения с естественными науками.

THE DEFINITIONS OF THEORY AND PRACTICE IN THE POLITICAL PHILOSOPHY OF DAVID ANHAGHT

DAVTYAN M.

Summary

Key words: David Anhaght, philosophy of political science, philosophy of politics, political theory, political practice, political natural science, political mathematics, political theology.

Դավիթ Անհաղթի քաղաքական փիլիսոփայության տեսության ...

Due to the political philosophy of Davit Anhaght, we have definitions of political theory, political practice, as well as a generalized definition of the political theory and practice.

Davit Anhaght's highlights the the idealistic aspect of political science which expands political knowledge, categories and concepts.

Modern political science is part of the humanities, however in this research we single out its interrelations with natural sciences, mathematics and theology, occupying its place among experimental and exact sciences. This is a unique phenomenon as humanities are not interconnected with natural sciences.